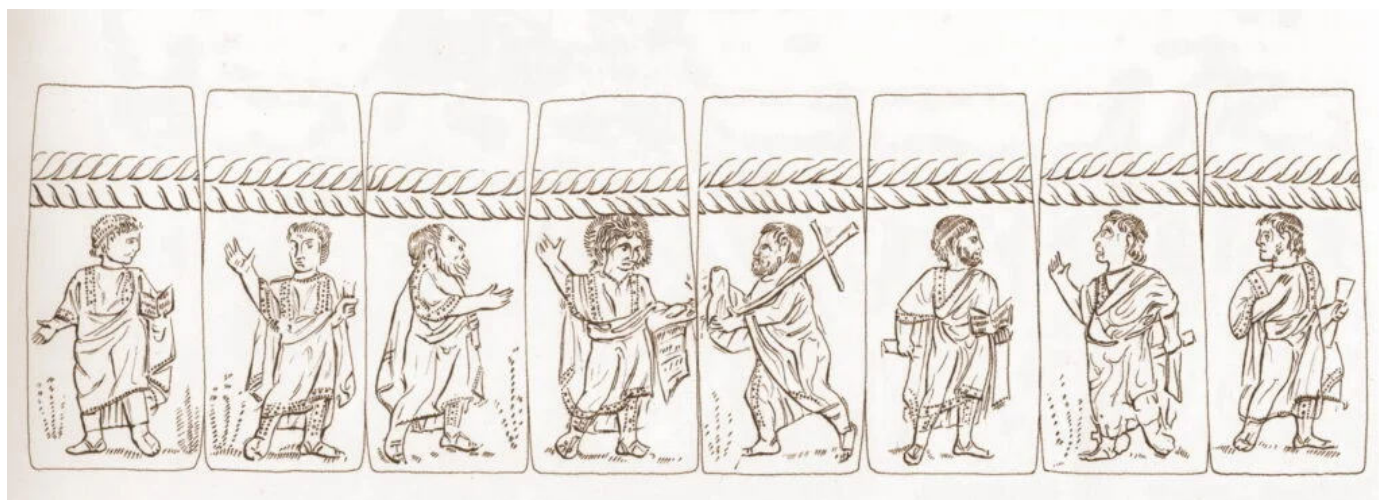

„Ima li zlata?“ – arheološko-povijesne

crtice Ravnih kotara (Osvit kršćanstva)

4 min read

🕒 27. studenoga 2024. ✍️ Ante Vukić (<https://zadar.tv/author/antevukic/>)

Rimsko carstvo tijekom stoljeća vladanja velikim prostorom počelo je doživljavati različite preobrazbe. Nakon nemirnih perioda 3. stoljeća i stalnih građanskih ratova, dolazi do rekonstrukcije upravljanja i vladanja, te započinje tzv. tetrarhijsko doba kada se carstvo dijeli na istočno i zapadno. Sada više moć ne leži u jednom gradu, već u dva. No, velike promjene koje su dolazile u upravi zasjenit će nova službena religija – kršćanstvo.

Mnoge reforme i proglose koje je provodio Dioklecijan, između ostalog bile su usmjerene i u obnavljanje centralnog religijskog duha oko samog cara kao Jupiterovog namjesnika. U sklopu toga, sve druge sekte, kultovi i religije bile su proganjane ukoliko se nisu poklonile caru i Jupiteru.

Kršćani su u tim progonim najviše propatili i dali ogroman broj mučenika. Iako okrutno progonjeni i obespravljani, samo desetljeće nakon toga jedan drugi rimski car, Konstantin, Milanskim ediktom vratiti sva prava kršćanima, zaustaviti progonima i proglasiti kršćanstvo ravnopravno s drugim religijama i vjervanijama.

Nakon toga, širenje kršćanstva uhvatilo je zamah po cijelom carstvu, započevši u velikim centrima provincija, šireći se prema njihovim zaleđima. Dodatan impuls dogodio se 392., kada kršćanstvo postaje i službena religija carstva.

Opisano širenje dogodilo se i u „našoj“ provinciji Dalmaciji, koje su Ravni kotari bili dio. Zapocjevši u Saloni, širilo se po drugim gradovima provincije poput Jadera, Narone, Aenone itd. Zajednice kršćana u tim gradovima započeli su izgradnju adekvatnih zdanja za obavljanje liturgija, tako da već u 4. stoljeću svjedočimo preobrazbu gradskih planova i prijašnjih zgrada u crkve i sjedištima biskupija.

U zaleđu se proces kristijanizacije odvijao usporedno s onim u gradovima. Mnogi stanovnici gradova posjedovali su ogromne posjede van gradova na svojim gospodarskim imanjima (villae rustice) koje su kroz kasnu antiku poprimile karakter centralnog mjesta ili naselja šireg prostora. Od tuda naziv vikus (zaseok). Zbog posjedovanja moći i financija, u takvim sredinama na prostoru bivših imanja podizane su crkve za bogoštovlje okolnog stanovništva, često s krsnim zdencem za potrebe pokrštavanja još pretežito poganskog puka.

Smatra se kako je biskupija u antičkom Jaderu osnovana vrlo brzo nakon Milanskog edikta. Prvi imenom poznati biskup Jadera zvao se Felix krajem 4. st. kada i nastaju prvi kršćanski objekti u Zadru, među kojima dolazi do razvoja katedralnog kompleksa s biskupskom katedrom u crkvi sv. Petra (danas katedrala sv. Stošije).

Iz Zadra kršćanstvo se širi na druge gradove u okolini poput Aenone, Nedinuma, Asserie i ostala veća naseljena mjesta.

U Ninu znamo za nekoliko sakralnih objekata. Ispod sv. Asela (srednjovjekovni titular) nalazio se kompleks crkava iz više faza 5. i 6. stoljeća. Kasnije ta crkva postaje središnja crkva grada Nina i u srednjem vijeku dobiva krsni zdenac.

Od crkve sv. Marije koja se nalazila na sjevernom dijelu otoka i samo nam je ostavljeno izvješće istraživanja iz 1928. s pokušajem rekonstrukcije, ali i nekoliko ulomaka crkvenog namještaja koji je preživio svjedoči o velikoj i bogato ukrašenoj crkvi.

Istraživanjima 2002. na prostoru Podvršja, na položaju Glavčine, ponovno je svjetlo dana ugledala crkva dvojnog tipa (geminae). Iznimno značajna za istraživanje ranog kršćanstva na području Ravnih kotara, ponudila je zanimljive nalaze crkvenog namještaja, ali i pojedine arhitektonske detalje poput oblika svetišta, krstionice i unutrašnje raščlambe crkava.

Dvojne crkve iz Podvršja-Glavčine (preuzeto iz T. Fabijanić, Srednjovjekovna i novovjekovna arheologija u nastavi i istraživanjima odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, Archaeologia Adriatica VII)

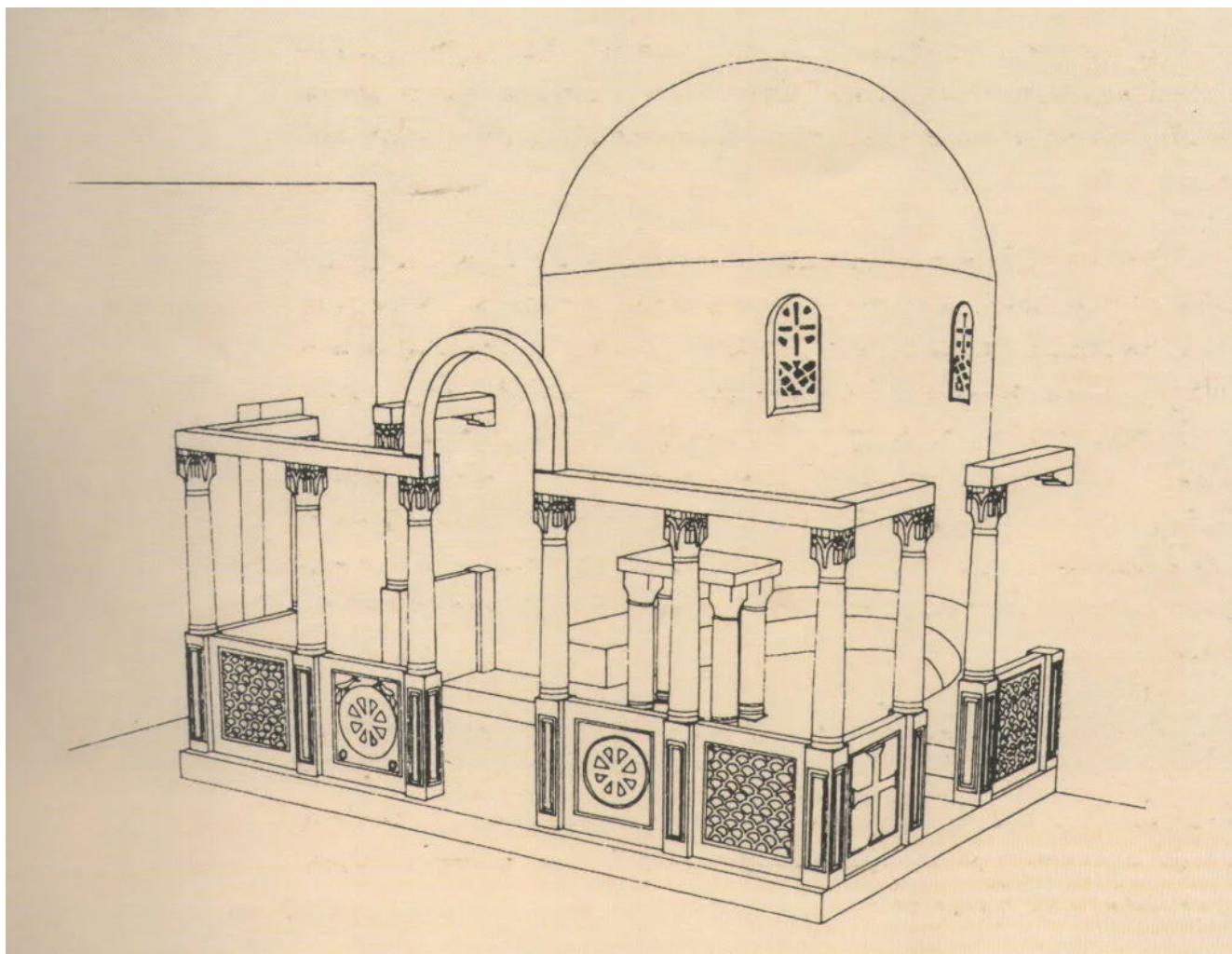
Kao što smo spomenuli, nastanak naseobinskih kompleksa (vikusa) dovelo je do podizanja raskošnih crkava, naročito u bogatijim sredinama, što je prostor Podvršja mogao biti u antici.

Sljedeći značajan sakralni kompleks nalazi se na groblju u Pidrasi i jedan je od najbolje sačuvanih primjera crkvene gradnje, a to je sv. Martin. Crkva je zanimljiva već svojim trolisnim tlocrtom i krstionicom u prostoriji južno do crkve. Kao i crkva iz Podvršja, datirana je u razdoblje Justinijanove rekonkviste, odnosno od sredine 6. stoljeća.

Sveti Martin u Pidrasi (preuzeto iz A. Mišković, Liturgijska oprema i arhitektonska plastika iz trikonhosa u Pidrasi i Bilicama na izmaku kasne antike)

Na prostoru Galovca nalazi se lokalitet Crkvina gdje se također nalazi ranokršćanska crkva koja pripada tzv. složenom tipu crkava. Jednobrodna građevina s apsidom i pripadajućim prostorijama sadržavala je i bogat kameni repertoar nalaza na osnovu kojeg se mogao rekonstruirati izgled svetišta crkve. Uz crkvu nije pronađena krstionica, ali uz zid prostorija nađeno je nekoliko zidanih grobova. Iz izvora znamo kako je bila posvećena sv. Bartulu.

Rekostrukcija svetišta crkve na lokalitetu Galovac-Crkvina (preuzeto iz A. Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje zadarske nadbiskupije)

Slične još crkve iz ranokršćanskog perioda, više-manje istog načina gradnje (složenog tipa) nalazimo još u Polači (gdje su pronađeni i ostaci krstionice), u Podgrađu kraj Benkovca (Aserija) i nedaleko od nje u Lepurima.

Mnoge ove crkve izgrađene u 6. stoljeću, nastavile su svoje postojanje i u srednjem vijeku kada doživljavaju obnovu i nove građevinske zahvate u novoj državi, često se smanjujući u dimenzijama. One koje nisu imale kontinuitet korištenja, napuštene su i prepuštene arheološkim istraživanjima.

Korištena i preporučena literatura:

- Ante Uglešić, Ranokršćanska arhitektura na području današnje zadarske nadbiskupije, 2002.
- Josipa Baraka Perica, Starokršćanska arheologija, 2021.

Ovaj tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa za poticanje novinarske izvrsnosti.